

Ljudska bezbednost za XXI vek - Zbornik studentskih radova

Izdavači

Misija OEBS-a u Srbiji

Centar za istraživanje javnih politika

Dizajn

Milica Dervišević

Štampa

Jovšić Printing Centar doo, Beograd

Tiraž

100 primeraka

Beograd, 2023. godine

Ljudska bezbednost za XXI vek -
Zbornik studentskih radova

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
GDE JE DODIRNA TAČKA IZMEĐU FEMICIDA I KONCEPTA LJUDSKE BEZBEDNOSTI U SRBIJI	9
RODNI ASPEKT BEZBEDNOSTI: ULOGA MALOKALIBARSKOG NAORUŽANJA U FEMICIDU	23
OČUVANJE BEZBEDNOSTI U ŠKOLAMA NAKON ZLOUPOTREBE VATRENOG ORUŽJA: EVALUACIJA POSTUPAKA POSLE MASOVNOG UBISTVA U BEOGRADSKOJ OSNOVNOJ ŠKOLI	33

PREDGOVOR

Pred vama se nalazi sedmi Zbornik studentskih radova nagradnog konkursa Fonda „Svetlana Đurđević Lukić“. Kroz ovu inicijativu, Centar za istraživanje javnih politika odaje počast Svetlani Đurđević Lukić, ekspertkinji ljudske bezbednosti i ko-osnivačici Centra, koja je ostavila dubok trag u oblasti javnih (bezbednosnih) politika. Svetlana Đurđević Lukić (1963-2016) je posvetila svoj život istraživanju i promociji pitanja ljudske bezbednosti. Bila je neprekidno posvećena razumevanju i rešavanju ključnih izazova sa kojima se suočava naše društvo. Svojim radom i predanim zalaganjem, ostavila je neizbrisiv pečat na polju istraživanja bezbednosnih politika. Nagradni konkurs predstavlja priliku za istraživanje tema ljudske bezbednosti. Stoga nastavljamo njenim stopama i motivišemo mlade autore i autorke da se posvete istraživanjima bezbednosnih tema.

Ovogodišnji konkurs fokusira se na četiri ključne oblasti, koje predstavljaju aktuelne izazove našeg društva. Svaka od ovih tema ima za cilj da podstakne razmišljanje, istraživanje i akciju u oblasti ljudske bezbednosti. Nakon velike tragedije u OŠ “Vladislav Ribnikar”, konkurs smo usmerili na razumevanje i istraživanje problema povezanih sa vršnjačkim i rodno zasnovanim nasiljem, zatim malokalibarskom oružjem i bezbednosti u školama. U ovogodišnjem Zborniku našla su se tri rada koja problematizuju pomenute teme.

Studentkinja osnovnih studija Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Milića Otović, u radu *Gde je dodirna tačka između femicida i koncepta ljudske bezbednosti u Srbiji?* posvećuje pažnju razumevanju pojma femicid kroz prizmu koncepta ljudske bezbednosti. Autorka analizom sekundarne građe utvrđuje povezanost (zlo) upotrebe malokalibarskog oružja u vršenju nasilja prema ženama, te konstatuje da se problem nasilja prema ženama pre svega tiče ustaljenih nepoželjnih obrazaca ponašanja, kao i da će se jedino promenom narativa i stavova u društvu povećati svest o ovom problemu.

Srodnu temu obrađuje i Tijana Bauer, studentkinja master studija sa Univerziteta Ca' Foscari u Veneciji pod nazivom *Rodni aspekt bezbednosti: uloga malokalibarskog naoružanja u femicidu*. Autorka nudi pregled statističkih podataka o femicidu koje povezuje sa kultom posedovanja i zloupotrebe malokalibarskog oružja u Srbiji. Pored očiglednog rizika koje ovo oružje donosi, autorica navodi da postoji duboka kul-

turološka povezanost između kulta oružja i ideje o ženi kao muškoj imovini. Takođe se identifikuje i slab institucionalni okviri koji regulišu ove probleme, kao i način na koji mediji informišu društvo o ovakvim slučajevima dodatno podržavaju tradiciju patrijarhata.

Očuvanje bezbednosti u školama nakon zloupotrebe vatrenog oružja: evaluacija postupka posle masovnog ubistva u beogradskoj osnovnoj školi je rad studentkinje master studije sa Londonske škole za ekonomiju i političke nauke (*The London School of Economics and Political Science*), Kristine Bosilj, prošlogodišnje pobjednice nagradnog konkursa. Rad je koncipiran u formi predloga javne politike s ciljem unapređenja ljudske bezbednosti. U radu su analizirani postupci nakon masovnog ubistva u OŠ „Vladislav Ribnikar“, sa fokusom na uticaj medija kao i pitanje razoružavanja. Autorka u ističe da medijska zastupljenost nasilja nosi veliki broj posledica, te se nudi način regulacije prenošenja sličnog sadržaja. Kada je upitanju razoružavanje, autorka prepoznaje društveni značaj teme imajući u vidu rasprostranjenost oružja u Srbiji i predlaže model za unapređenje bezbednosti škola implementiranjem tehničkih mera bezbednosti i politike nulte tolerancije na nasilje.

Nagradni konkurs fonda "Svetlane Đurđević Lukić" nije samo prilika za sticanje priznanja, već i prilika da se istraživanjima utiče na promene u društvu i javnim politikama. Stoga smo sedam godina ohrabivali studente osnovnih, specijalističkih, master i doktorskih studija da se prijave i pokažu svoj potencija. Ovo je sedmi zbornik studentskih radova koji Centar za istraživanje javnih politika u okviru Fonda „Svetlana Đurđević Lukić“ objavljuje uz podršku Odeljenja za demokratizaciju pri misiji OEBS-a u Srbiji. Ovom prilikom želimo da se zahvalimo Misiji OEBS-a u Srbiji koja od početka pruža podršku i prepoznaje značaj podsticanja mladih studentkinja i studenata da razvijaju akademske veštine, kritički pristup i razmišljaju o ključnim pretnjama po ljudsku bezbednost. Centar se takođe zahvaljuje stručnom žiriju koji čine dr Vladimir Bilandžić, dr Vanja Rokvić, i dr Srđan Korać.

U Beogradu, decembra 2023.

Sekretar Fonda „Svetlana Đurđević Lukić“

Filip Stojanović

GDE JE DODIRNA TAČKA IZMEĐU FEMICIDA I KONCEPTA LJUDSKE BEZBEDNOSTI U SRBIJI

Milica OTOVIĆ*, studentkinja osnovnih studija
Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti

Sažetak: *Bilo je potrebno više od tri decenije da pojam femicida pronađe svoje odgovarajuće mesto u srpskom diskursu. Iako je u početku postojao problem prilikom razumevanja značenja samog pojma, on se danas sve više može čuti i videti kako u medijima tako i u svakodnevnom govoru zbog njegove zastupljenosti kao pojave. Od velike važnosti za razumevanje i pozicioniranje femicida u Srbiji jeste društvena struktura i narativ, odnosno način na koji se on percipira u društvu. Postojanje bilo kakvog oblika nasilja, što femicid zapravo predstavlja, jeste samo jedna od pretnji koja ugrožava ljudsku bezbednost. Prilikom analiziranja problema velike stope femicida u Srbiji razmatrani su izveštaji o počinjenim ubistvima pri čemu su identifikovani najznačajniji faktori rizika i napravljena je uporedna analiza istaknutih podataka. Prisustvo i dostupnost vatrenog oružja i njegova zloupotreba u vršenju nasilja prema ženama predstavljaju dodatnu pretnju i povećavaju verovatnoću da će doći do smrtnog ishoda nasilja. Problem nasilja prema ženama pre svega tiče ustaljenih nepoželjnih obrazaca ponašanja i jedino će se promenom narativa i stavova u društvu povećati svest o problemu i unaprediti rad svih nadležnih institucija i drugih profesionalaca koji su odgovorni za bezbednost pojedinca i zajednice.*

Ključne reči: *femicid, nasilje, ljudska bezbednost, rodna ravnopravnost, društveni narativ*

*milicaotovic01@gmail.com

Femicid kao fenomen

Pojam femicida tek je nedavno ušao u sferu javnosti, ali njegova upotreba se i dalje ograničava na akademsku zajednicu. Sam pojam se u medijima ili svakodnevnom govoru zamenjuje poznatim sintagmama koje imaju neutralna ili čak muško-centrična značenja, kao što su „smrtonosna ubistva žena“, „ubistvo žena“, „viktimizacija ženskog ubistva“ ili čak „ubistvo iz nehata“ (Halilović, 2022:7). U društvima širom sveta femicid se prepoznaje i kao „smrt zbog miraza“ (Indija) i „ubistvo zbog časti“ (Pakistan), „partnersko ili supružničko nasilje“, „ubistvo sa silovanjem“, „ubistvo prostitutki“, „žensko čedomorstvo“ ili „selektivni abortus“, i druge smrti koje se, prema forenzičkim izveštajima, javljaju kao posledica nasilja prema ženama i devojkama samo na osnovu njihovog pola (Milković, 2022:7 cit. prema Laurent, 2013). Novija definicija femicida nema strogo feminističku komponentu jer polazi od toga da je “femicid svako ubistvo osobe ženskog pola” (Geneva Declaration Secretariat, 2008:2) Iako se femicid u prošlosti nije u potpunosti ignorisao, imao je drugačije značenje u svakodnevnom diskursu, poput i bilo koje druge rodno osetljive teme, što je u nekom trenutku dovelo do njegove *romantizacije*.

Naime, kako navodi Majda Halilović, u *Biltenu Atlantske inicijative*, femicid predstavlja ubistvo, ali njegova glavna karakteristika jeste da je **rodno zasnovano ubistvo**, kao i da proizilazi iz rodno zasnovanog nasilja (Halilović i drugi, 2022). U Srbiji femicid se i dalje smatra ekstremnim oblikom nasilja u porodici, dok rodna dimenzija, kao druga strana ovog fenomena, ostaje u senci. Sa druge strane, Međunarodni sistem ljudskih prava odavno naglašava vezu između diskriminacije na osnovu pola i rodno zasnovanog nasilja kako bi se u što većoj meri ove pojave smanjile i iskorenile, jer same po sebi predstavljaju „rizik od ugrožavanja ljudske bezbednosti“, kako napominje Kadribašić u nastavku biltena (2022:22).

Dodirna tačka između ljudske bezbednosti i femicida

Malo pre nego sto je *Program Ujedinjenih nacija za razvoj* (UNDP) prvi put u svom godišnjem *Izveštaju o ljudskom razvoju* iz 1994. godine promovisao koncept ljudske bezbednosti (UNDP, 1994), Dajana Rasel (Diana Russell), tvorkinja termina femicid promoviše sam termin koji vodi poreklo jos od 19. veka, ali do tada nije bio zastupljen u široj javnosti (2008). Na *Međunarodnom tribunalu za zločine nad ženama* Briselu se u izglaganju Dajane Rasel ovaj termin mogao čuti, ali ne i sprecificno i precizno definisati (1977). Kasnije Rasel je prilagodila svoju definiciju femicida u „ubijanje žena od strane muškaraca jer su žene“ (2008:26). Zahvaljujući njoj ovaj termin postaje simbol borbe za oslobodanje žena od nasilja.

Nasilje je važno pitanje ljudske bezbednosti i može se posmatrati kao jedinstvena zamena za ljudsku bezbednost jer utiče na individualni nivo, proizilazi iz društvenih odnosa i utiče na slobodu od straha, oskudice i dostojanstva (n.d.). Kao što ne postoji univerzalno prihvaćena, usaglašena definicija nasilja, tako ne postoji ni jedna opšte-prihvaćena definicija femicida. Međutim, istraživanja o nasilju u poslednjih nekoliko decenija kretala su se od redukcionističkog pristupa, prema kojem se nasilje uglavnom shvatalo u terminima fizičke povrede, ka sveobuhvatnijem pristupu koji uključuje različite manifestacije nasilja – direktne i indirektne, interpersonalne i strukturalne, fizički, emocionalni, ekonomski i drugi (n.d.). Ovim koracima se doprinelo da se femicid objasni kao jedan od ekstremnih vidova nasilja i tim putem potraži svoje mesto u konceptu ljudske bezbednosti.

Postojanje bilo kakvog oblika nasilja jeste samo deo koji označava ugrožavanje ljudske bezbednosti koja obuhvata mnogo širi spektar svega onog što bi trebalo da predstavlja postojanje lične bezbednosti, poput „poštovanja ljudskih prava, postojanja dobre vladavine, mogućnosti obrazovanja i korišćenja zdravstvene zaštite, kao i stvaranje uslova u kojima će svaki pojedinac imati mogućnost da izabere svoj put i ostvari svoj vlastiti potencijal“ (CHS 2003:4)

Nova doktrina za sprovođenje Evropske strategije bezbednosti, odnosno izveštaj *A Human Security Doctrine for Europe* se fokusira na sposobnosti potrebne za suočavanje sa situacijama teške fizičke nesigurnosti, „slobode od straha“, a ne na čitav niz mogućnosti i instrumenata evropske spoljne i bezbednosne politike (2004:5). U novom globalnom kontekstu, bezbednosna politika Evropske unije treba da se gradi na bezbednosti ljudi, a ne samo na bezbednosti države. Ovde je potrebno napraviti razliku između koncepta ljudske bezbednosti i koncepta nacionalne bezbednosti, jer pored toga što se govori o različitim referentnim objektima, femicid je usko povezan sa oba koncepta. Prema definiciji *Programa za razvoj Ujedinjenih nacija* (UNDP) zaštitom ljudi i zajednice, ili ti u slučaju femicida, zaštitom života žena, „osigurava se njihova lična bezbednost koja je deo ljudske bezbednosti u celini“ (UNDP, 1994:84). Sa druge strane, govoreći o nacionalnoj bezbednosti, predmet zaštite je država i njen integritet, suverenitet i stabilnost koja ima dužnost da preko načela dužne pažnje osigura zaštitu čitavog domena na koji se ljudska bezbednost odnosi (Dulić, 2006. cit. prema Oberlajtner, 2003). Drugim rečima, država je u obavezi da sprovođenjem svojih politika svede sve faktore koji su potencijalni rizici za postojanje femicida na minimum (Kovačević, 2019).

Prema Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), rodno zasnovano nasilje nad ženama je nasilje koje je *usmereno protiv žene zato što je žena* ili koje *nesrazmerno pogađa žene*

(Konstantinović-Vilić, Petrušić, 2021:16). Nasilje nad ženama se shvata kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumeva sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje dovode ili će verovatno dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje za žene, uključujući pretnje takvim radnjama, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešavaju u javnom ili privatnom životu.

Pored toga, rodno zasnovano nasilje je fenomen koji je duboko usađen u rodne nejednakosti, odnosno ogleda se pre svega u nesrazmernoj moći žena i muškaraca koja prožima društvo, kako u javnoj sferi (politika, ekonomija), tako i u sferi privatnih, intimnih i porodičnih odnosa (Pešić, 2006). Kada govorimo o našoj tradiciji, kao i tradiciji drugih država na prostoru Zapadnog Balkana, primetan je veliki uticaj turske kulture pomoću koje se ova nejednakost u moći između muškarca i žene usadila u našu patrijarhalnu kulturu. Tako je stvoreno okruženje koje karakteriše dominacija muškaraca u kome rodno zasnovano nasilje, uključujući i nasilje u porodici, predstavljaju oblik ispoljavanja ove moći u sredini u kojoj vrednosni modeli barem tolerišu, ako ne podržavaju ove manifestacije nejednakosti.

U okruženju gde muškarac predstavlja pre svega snagu i moć, a potom i stub i oslonac male zajednice odnosno porodice, on dobija superiornu poziciju u odnosu na ženu što nikako nije po načelima rodno ravnopravnog odnosa. I dalje se smatra da je muškarac dužan da obezbedi sve neophodnosti koje su potrebne za život, u šta se ubraja i bezbednost porodice pre svega. Stoga nije čudo što u Srbiji oko 50% domaćinstava poseduje oružje kako u legalnom, tako u nelegalnom posedu (Beker, Vilić 2022). Ova pojava se najčešće objašnjava kao posleratna posledica ili pak tradicionalno obeležen doprinos sigurnosti porodice, što nije potkrepljeno istraživanjima u kojima se do sada nije došlo do zaključka da posedovanje oružja u životnom okruženju smanjuje rizik od potencijalnih pretnji. Mada, pomeranje ka prihvatanju vrednosti koje proizilaze iz modernosti dešava se, ali veoma sporo, što čini proces transformacije čitavog sistema mnogo mučnijim i neizvesnijim. Istorijski faktori koji su uticali nekada i sadašnji karakter društvenih odnosa deluju u različitim pravcima, stvarajući neravnotežu između sfera normativnog poretka i vrednosti koje se štite (Pešić, 2006). Stoga je važno da se femicid objasni na način pomoću koga će ga razumeti svaki pojedinac kao problem čitavog društva koji koš uvek nije normativno obuhvaćen, a koji utiče na ljudsko (ne)blagostanje.

U društvu u kojem su ratne posledice još uvek vidljive, posedovanje oružja više se objašnjava kao bezbednosni čin nego faktor rizika za eskalaciju nasilja. Takođe, femicid najčešće nije samo jedan događaj do kojeg dolazi iznenada ili neočekivano, već naprotiv, on predstavlja konačan čin nasilja muškarca nad ženom koje se odvijalo kontinuirano, preko diskriminacije i zlostavljanja. Samim tim pojam femicida je

jedan kompleksan društveni fenomen i zahteva multidisciplinarni pristup i zalaganje svih članova zajednice kako bi se brojke koje označavaju žrtve u dostupnim godišnjim izveštajima napokon počele smanjivati (Spasić, Tadić, 2017).

Greška je u tome što se ovaj fenomen *najmanje* posmatra kroz okvir rodne perspektive i izjednačava se sa drugim poznatim pojavama nasilja i nasilničkog ponašanja. I dalje postoji sukob nadležnosti institucija, nejednako angažovanje svih neophodnih aktera, kao i nepostojanje adekvatnih pomoći za prevazilaženje postraumatskih stanja u kojima se porodice kasnije nalaze. **Nasilje predstavlja nasilje** i ni u kakvom slučaju ne može biti opravdano, jer nasilnik uvek ima mogućnost izbora, odnosno mogućnost **donošenja odluke da nasilje ne učini**. Potrebno je još napora u produbljivanju psiholoških, socioloških i pravnih pristupa da se rasvetli kako bi se objasnilo zašto se i uprkos napretku u rodnoj ravnopravnosti još uvek suočavamo sa visokom stopom femicida.

POMAK FEMICIDA TOKOM PROTEKLE DVE DECENIJE – UPOREDNA ANALIZA IZVEŠTAJA

Od velike važnosti za istraživanje i praćenje razvoja samog fenomena jesu analize koje se godišnje sprovode, kao i zaključni izveštaji u kojima se rezultati prikazuju. Time se mogu uporednom analizom izveštaja iz različitih godina predvideti budući rezultati i samim tim poboljšati preventivne mere. Kada je reč o istraživanjima o femicidu kod nas, ukazano je na nepostojanje državnih analiza ove pojave, kao i zvaničnih javno dostupnih podataka o postojećim slučajevima (Konstantinović-Vilić, Petrušić, 2021).

Kako bi se napravio uporedni presek, u nastavku su posmatrani podaci iz tri izveštaja koje je pripremila Vedrana Lacmanović za mrežu Žene protiv nasilja koji datiraju iz tri različita vremenska perioda:

- *Femicid – Ubistva žena u Srbiji, Kvantitativno-narativni godišnji izveštaj za 2010. godinu* (Lacmanović, 2011).
- *Femicid – Ubistva žena u Srbiji, Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar - 31. decembar 2020. godine* (Lacmanović, 2021).
- *Femicid – Ubistva žena u Srbiji, Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar - 30. jun 2022. godine* (Lacmanović, 2022a).

Potpuni podaci koji obuhvataju celu godinu su u izveštajima iz 2011. i 2021. godine, dok su za predhodnu, 2022. godinu polugodišnji, odnosno od 1. januara do 30. juna. U obzir su uzeti samo podaci koji su zajednički u sva tri izveštaja i pritom su relevantni za ovaj rad, dok su drugi podaci razmatrani i predstavljeni u ostatku teksta. Bitno je napomenuti da je postojala ograničenost dostupnosti podataka za istraživanja prilikom njihovog prikupljanja iz medija, preko relevantnih institucija, kao i to da je moguće postojanje nekih slučajeva koji nisu dospeli u širu javnost. Velika je verovatnoća da je bilo teže doći do podataka 2010. godine zbog neprepoznavanja fenomena ili veće odbojnosti relevantnih činioaca koji njima rukuju, stoga pored toga što nije došlo do smanjenja broja slučajeva, čak naprotiv, može se pretpostaviti blagi porast u budućnosti.

Prema navedenom istraživanju, u toku 2010. godine na teritoriji Srbije ubijeno je 30 žena, 26 žena u porodično/partnerskom kontekstu i 4 van njega, dok je u 2020. došlo je do nastupanja smrti 44 punoletne žene: od toga 26 femicida u porodično partnerskom kontekstu, dok su ostali nastupili van njega. Podatak od važnosti jeste *ukupan broj ubistava žena*, pri čemu se primećuje **skok u ovom decenijskom razmaku**, pri čemu je broj femicida počinjen u porodičnom partnerskom kontekstu ostao nepromenjen. Posmatrajući rezultate godišnjih istraživanja zaključak jeste da je veliki broj nasilnika ubivši ženu počinio i *samoubistvo*, što se desilo u čak 38,46 % slučajeva u 2010. godini, dok je 2020. godine polovina učinioca nakon femicida ubila i sebe ili pokušala da to učini. Profili nasilnika veoma su raznoliki, međutim iz navedenih izveštaja može se videti da je najveći broj ubistava počinio partner ili bivši partner, a potom suprug ili bivši suprug.

Podaci koji ne menjaju dobijene zaključke i koji su ostali nepromenjeni u ovom decenijskom razmaku su vezani za:

- *Mesto ubistva*

Podatak da je najveći broj žena ubijeno, kako se navodi u oba izveštaja, u zajedničkom prostoru u kome je živela sa nasinlikom ruši predrasudu o domu kao mestu ljubavi, zaštite i sigurnosti. S obzirom da se u domu vrši navise nasilja, on može postati sinonim za mučno mesto ženama koje se sa nasiljem bore.

- *Odnos sa žrtvom*

U navedenim izveštajima se polazilo od podataka koji navode okolnosti smrti u kojima je došlo do smrti žena gde je 2010. godine od 26 razmatranih slučajeva ubistva žena u porodično partnerskom odnosu čak 38,46% učinjeno **vatrenim oružjem**. Nakon deset godina, broj femicida učinjenim vatrenim oružjem ili eksplozivnim sred-

stvima (jedan slučaj) primećen je pad od 7,66 procenata, ali sam podatak da je vatreno oružje bilo *jedan od najčešćih načina za izvršenje ubistva* ostao je nepromenjen. Najveći procenat ubistava vatrenim oružjem u ukupnom broju femicida zabeležen je 2015. godine – 45,71%, a najmanji 2018. kada je udeo ovih femicida iznosio 20% (Lacmanović, Pavlov, 2023:11). Udeo ovako izvršenih femicida najčešće praćenih suicidom bio je najveći 2017. godine – 57,69%, a najmanji 2016. godine – 18,16% (Lacmanović, Pavlov, 2023:11). U najvećem procentu korišćeno oružje bio je pištolj, a u pogledu legalnosti prema podacima nadležnih institucija, u 37,5% slučajeva učinilac je legalno posedovao oružje, u svakom četvrtom slučaju korišćeno je nelegalno oružje, odnosno ono kome se ne zna poreklo, a za isto toliko slučajeva nema podataka (Lacmanović, 2022b).

Femicidi počinjeni vatrenim oružjem povezuju dva prisutna problema u Srbiji – **ubistva žena i količina vatrenog oružja koja se nalazi u privatnom vlasništvu**. Ono što je zajedničko za oba problema jeste *ukorenjenost u društvenoj strukturi naše države*, odnosno uklapanje u tradicionalne narative. Nasilje prema ženama je pre svega služilo kako bi muškarac predstavio svoju superiornost, što je do nedavno bilo normalizovano kao česta pojava pogotovo u manjim sredinama. Prisustvo i dostupnost vatrenog oružja i njegova zloupotreba u vršenju nasilja prema ženama predstavljaju dodatnu pretnju i povećavaju verovatnoću da će doći do smrtnog ishoda nasilja. Dodatno, samo saznanje da nasilnik poseduje oružje drži žrtve u strahu od prijavljivanja nasilja, a takođe i otežava intervenciju i podršku svedoka nasilja (Lacmanović, Pavlov 2023:6).

Od društava u svetu zahteva preduzimanje dva nivoa hitnih promena, koje podrazumevaju prelaženje puta „od isključivog naglaska na teritorijalnoj bezbednosti, ka mnogo snažnijem naglasku na ljudskoj bezbednosti i od bezbednosti koju pruža oružje, ka bezbednosti koja se ostvaruje održivim ljudskim razvojem“, kao što i sam program UNDP objašnjava (Bojl, Simonsen 2006:132-133). Regulisanjem posedovanja vatrenog oružja u privatnom vlasništvu može smanjiti rizik od femicida u našoj državi zbog čega su pokrenute mnoge inicijative, regulacije i izmene zakona. Naravno, ono što je neophodno da bi rezultati dospeli na videlo jeste postavljanje novih regulativa uz poštovanje čitavog sistema ljudskih prava čemu bi čitavo društvo trebalo da teži pogotovo kada se uzme u obzir razmatranje koncepta ljudske bezbednosti. Time što je koncept ljudske bezbednosti najšire obuhvatio sve vidove nasilja, time je obuhvaćen i femicid, tako da se smanjenjem svih faktora rizika od femicida povećavaju faktori koji doprinose da se pojedinac oseća bezbedno u svojoj zajednici.

ZAKLJUČAK

Na osnovu razmatranja izveštaja najznačajniji zaključak je da broj femicida ne opada, sve njegove karakteristike su i dalje prisutne i svakodnevno postoji rizik od mogućeg novog slučaja. Postojanje ovog problema rodno zasnovanog nasilja postoji, ali čini se da nije u dovoljnoj meri osvešćen njegov značaj i uticaj na zajednicu. Pri tome ne treba gubiti iz vida da se problem nasilja prema ženama pre svega tiče ustaljenih nepoželjnih obrazaca ponašanja i jedino će se *promenom narativa i stavova u društvu* povećati svest o problemu i unaprediti rad svih nadležnih institucija i drugih profesionalaca koji su odgovorni za bezbednost pojedinca i zajednice. U kontekstu odgovornih lica spada *svaki pojedinac*, jer je femicid kao fenomen problem čitavog društva i jedino zajedničkim radom može se doći do pomaka i sprečavanja daljeg rodno zasnovanog nasilja, odnosno do zaštite ljudskih prava i poštovanja koncepta ljudske bezbednosti.

LITERATURA

Albrecht, U., Chinkin, C., Dervis, K., Dwan, R., Giddens, A., Gnesotto, N., ... & Serra, N. A. R. C. I. S. (2004). *A human security doctrine for Europe: the Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities*. Retrieved 23.10.2023. from https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/human_security_report/_human_security_report_en.pdf

Baker, K., Halilović, M., Kadribašić, A., Nović I., Vilić V. (2022). *Femicid - Bilten Atlantske inicijative*. Beograd: Atlantska inicijativa: Udruženje za promovisanje evroatlantskih integracija 2022. Preuzeto 15.9. sa <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2022/03/Femicid-Web.pdf>.

Bojl K., Simonsen S. (2006). *Ljudska bezbednost, ljudska prava i razoružanje*. Institut Ujedinjenih nacija za razoružanje: Forum za razoružanje. No. 3 2004 (UNIDIR/DF/2004/3). Preuzeto 15.9.2023. godine sa <https://digitallibrary.un.org/record/529201>

Commission on Human Security (CHS) (2003). *Ljudska bezbednost sada: zaštita i osnaživanje*. Njujork : The Commission. Preuzeto 15.9.2023. godine sa <https://digitallibrary.un.org/record/503749>.

Council of Europe (CoE) (2011). *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilju u porodici*. Istanbul: Council of Europe Treaty Series — № 210. Preuzeto 15.9.2023. godine sa <https://rm.coe.int/1680462540>

Corradi, C., et al. (2016). „Teorije femicida i njihov značaj za društvena istraživanja“. *Aktuelna sociologija*. 64 (7), 975-995. U Milković, A. (2022). „Nesretna žena“: *Analiza medijskih članaka o femicidima*. Diplomski rad. Zagreb: Univerzitet u Zagrebu, Pravni fakultet.

Corradi, C. (2021). *Femicide, its causes and recent trends: What do we know*. European Parliament Coordinator. Retrieved 23.10.2023. from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653655/EXPO_BRI\(2021\)653655_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653655/EXPO_BRI(2021)653655_EN.pdf).

Dulić, D. (Ur). (2006). *Ljudska bezbednost*. *Zbornik tekstova II*, 99-135. Beograd: Fond za otvoreno društvo.

Human Security Research Center (n.d.). *Gender based violence as a human security issue*. Retrieved 23.10.2023. from <https://humansecuritycourse.info/module-4-human-security-in-diverse-contexts/issue-1-gender-based-violence/>

Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N. (2021). *Pokušaj femicida i femicid u Srbiji : sprečavanje i procesuiranje*. Pančevo: Udruženje građanki „FemPlatz”. Preuzeto 23.10.2023. sa https://www.femplatz.org/library/publications/2021-04_Femicid_-_Pokusaj_femicida_i_femicid_u_Srbiji.pdf

Kovačević, M.(2019). Femicid i načelo dužne pažnje. *Društvene devijacije*, 4:22-29. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

Lacmanović, V. (2011). *Femnicid – Ubistva žena u Srbiji, Kvantitativno-narativni godišnji izveštaj za 2010. godinu*. Beograd: Mreža „Žene protiv nasilja“. Preuzeto 15.9. 2023. godine sa www.zeneprotivnasilja.net

Lacmanović, V. (2021). *Femnicid – Ubistva žena u Srbiji, Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar - 31. decembar 2020. godine*. Beograd: Mreža „Žene protiv nasilja“. Preuzeto 15.9. 2023. godine sa www.zeneprotivnasilja.net

Lacmanović, V. (2022a). *Femnicid – Ubistva žena u Srbiji, Kvantitativno-narativni izveštaj 1. januar - 30. jun 2022. godine*. Beograd: Mreža „Žene protiv nasilja“. Preuzeto 15.9. 2023. godine sa www.zeneprotivnasilja.net

Lacmanović, V. (2022b). *Kad institucije zakažu ostaje tišina -Analiza institucionalnog odgovora na prijave nasilja koje su prethodile femicidima (2017-2018)*. Beograd: Autonomni ženski centar. Preuzeto 15.9.2023. godine sa https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2022/Kad_institucije_zakazu_ostaje_tisina.pdf.

Lacmanović, V., Pavlov, T., (2023). *Karakteristike i prevencija slučajeva femicida-suicida počinjenih vatrenim oružjem u intimnom partnerskom odnosu*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj. Preuzeto 15.9.2023. godine sa <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-04/Istrazivanje%20femicid-suicid%20rs%20web.pdf>.

Laurent, C. (2013). *FEMICID, Ubistvo žena i devojaka širom sveta*. Njujork: Academic Council on the United Nations System (ACUNS). U Milković, A. (2022). „Nesretna žena“: *Analiza medijskih članaka o femicidima*. Diplomski rad. Zagreb: Univerzitet u Zagrebu, Pravni fakultet.

Milković, A. (2022). „Nesretna žena“: *Analiza medijskih članaka o femicidima*. Diplomski rad. Zagreb: Univerzitet u Zagrebu, Pravni fakultet.

Oberlajtner, G. (2003). *Ljudska prava i bezbednost – dve kule?* Centar za proučavanje ljudskih prava, Grupa za diskusiju 11 (2003). U Dulić, D. (Ur). (2006). *Ljudska bezbednost. Zbornik tekstova II*, 13-19. Beograd: Fond za otvoreno društvo.

Pešić, J. (2006). *Persistence of Traditionalist Value Orientations in Serbia*. Faculty of Philosophy University of Belgrade. Retrieved 23.10.2023. from <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0038-0318/2006/0038-03180604289P.pdf>

United Nations Development Programme (UNDP), (1994). *Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security*. New York. Retrieved 15.9.2023. from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994>.

Russell, D. E. (1977). Report on the international tribunal on crimes against women. *Frontiers: A Journal of Women Studies*. Retrieved 23.10.2023. from <https://www.jstor.org/stable/3346102>

Russell, D. E. (2008). Femicide: Politicizing the killing of females. In *An opening panel discussion for the meeting was co-sponsored by the Interagency Gender Working Group (IGWG) of the US Agency for International Development*. (p. 26). Retrieved 15.9.2023. from https://media.path.org/documents/GVR_femicide_rpt.pdf#page=33

Secretariat, G. D. (2008). *Global burden of armed violence report*. Geneva Declaration on Armed Violence and Development, Geneva, Switzerland. Retrieved 24.10.2023 from <https://www.refworld.org/pdfid/494a455d2.pdf>.

Spasić, D., Tadić, M. (2017). *Zloupotreba oružja i rodno zasnovano nasilje*. Beograd: Centar za istraživanje javnih politika. Preuzeto 15.9.2023. godine sa <https://publicpolicy.rs/publikacije/dfc34db7ac4716d34a86798a0c8096e4e235ec75.pdf>.

RODNI ASPEKT BEZBEDNOSTI: ULOGA MALOKALIBARSKOG NAORUŽANJA U FEMICIDU

Tijana BAUER*, studentkinja master studija

Ca' Foscari Univerzitet u Veneciji (Comparative International Relations – Global Studies).

Sažetak: *Femicid predstavlja ubistvo žena od strane muškaraca, motivisano mržnjom prema ženama. Dosadašnje analize pokazuju da žene najviše stradaju u svojim domovima, ubijene od strane partnera ili člana porodice, a u toku 2017. godine 137 žena ubijeno je globalno na dnevnom nivou u takvim uslovima. Femicid se u veoma malom broju slučajeva dešava odjednom i neplanirano, a uglavnom mu prethode ostali stepeni porodičnog nasilja. Posedovanje lakog vatrenog naoružanja predstavlja jedan od glavnih rizika u odnosu u kom postoji nasilje, te drastično povećava šanse da će do femicida doći. Pored očiglednog rizika koje ovo oružje donosi, postoji duboka kulturološka povezanost između kulta oružja i ideje o ženi kao muškoj imovini. Slabi institucionalni okviri koji regulišu ove probleme, te način na koji mediji informišu društvo o ovakvim slučajevima dodatno podržavaju tradiciju patrijarhata, te takođe i obeshrabruju žene da nasilje prijave i potencijalno se spasu od nasilnika.*

Ključne reči: *femicid, naoružanje, nasilje, pol, žene*

*tijanabauer00@gmail.com.

UVOD: POJAM I ZNAČAJ FEMICIDA

Termin femicid definisan je tokom sedme decenije prošlog veka kao „ubistvo izvršeno od strane muškaraca, motivisano osećajem superiornosti nad ženama, uživanjem i sadističkim željama prema ženama, ili pretpostavkom posedovanja žena“ (De Vido, Sosa, 2021: 159). Danas se femicid odnosi na rodno zasnovano ubistvo od strane muškog pola, čijem je počinocu najvažniji faktor pol žrtve, odnosno da je ona žena (Spasić, Tadić, 2017: 11). Važnost korišćenja ovog termina ne leži samo u preciznom definisanju ubistva kao usmerenog ka ženama, već i kako bi se skrenula pažnja na ostale vrste nasilja nad ženama, uključujući fizičko, emotivno, seksualno i svako drugo, koji mogu voditi do femicida. Pored ovoga, važan aspekt preciznog izražavanja leži i u prepoznavanju socijalnog i istorijskog ugnjetavanja žena, te mogućnostima za poboljšavanje njihovog položaja u društvu (De Vido, Sosa, 2021: 159).

Zbog duge tradicije patrijarhata koja ženama ne dodeljuje ulogu punopravnog bića, u prošlosti su pitanja porodičnog i nasilja nad ženama smatrana privatnim problemom koji se države ne tiče. Međutim, vremenom se razvila svest kako ove teme ipak spadaju pod sferu ljudskih prava, te predstavljaju problem čitavog društva, jer su deo neotuđive slobode, prava na život i prava na ličnu sigurnost (Tohirović, Radulović, 2021: 93). Iako je određen pomak po pitanju bezbednosti žena napravljen, pogotovo u polju teorije, rodno zasnovano nasilje ostaje veliki problem sa kojim se čitavo društvo suočava. Na to ukazuju zabrinjavajuće statistike. Samo tokom 2017. godine ubijeno je 87.000 žena širom sveta, a više od polovine njih ubijeno je od strane ličnog partnera ili člana porodice, što znači da je tokom te godine u proseku 137 žena svakog dana bilo ubijeno od strane nekoga kome su verovala (UNODC, 2019: 10). Dok muškarci predstavljaju glavne žrtve i počinioce kada su u pitanju ubistva u svetu generalno, 82% žrtava ubistava u porodici i partnerskim odnosima predstavljaju žene (Monckton Smith, 2020: 1267). Tokom prethodne decenije u Srbiji je počinjeno više od 300 femicida (Ćurčić, Tomić, 2023), a određena istraživanja pokazuju da će svaka druga, odnosno treća žena u Srbiji u nekom momentu biti žrtva psihičkog, odnosno fizičkog nasilja od strane nekoga bliskog (Lacmanovic, 2021: 60). Ovi podaci predstavljaju tek okvirni pregled žrtava poslednjeg stepena nasilja nad ženama, te ne prikazuju mnogo veći broj žena koje proživljavaju „slabiji vid“ nasilja. U srži ovog problema leži patrijarhalna ideja nejednakosti između žena i muškaraca koja dodatno uverava muškarce da imaju pravo da raspolažu ženinim životom (Danaj, 2021: 14). Pored ovoga, neophodno je spomenuti kako dosadašnja istraživanja pokazuju da femicid u okviru intimnih odnosa u većini slučajeva nije zločin koji se desio odjednom, već kulminacija dotadašnjeg zlostavljanja (De Vido, Sosa, 2021: 160).

Ovaj rad baviće se pozadinom femicida koji se dešavaju u ličnim odnosima, glavnim rizicima koji do njih mogu dovesti, te načinom na koje društvo i zakon posmatraju ovaj problem. Jedan deo rada obuhvatiće problem nasilja i kontrole nad ženama na globalnom nivou, kako bi pokazao da je ovo univerzalni problem patrijarhata. Nakon toga, rad će se fokusirati na stanje u Republici Srbiji, kao i regionu, kako bi prikazao na koji način patrijahalna tradicija utiče na društvo na ovim prostorima.

Oslanjajući se na prethodno napisane i sprovedene naučne radove i istraživanja, rad će nastojati da prikaže i povezanost nasilja nad ženama sa kontrolom malokalibarskog naoružanja, kao i kulturom dominantne muškosti koja se krije iza oba problema. Prethodno sprovedena istraživanja izabrana su kao odgovarajuća literatura za ovaj rad, pre svega jer su obuhvatila različita geografska područja, te pokazala da je femicid globalni problem. Analizirajući izabrane tekstove i istraživanja, dolazim do zaključka da rasprostranjenost malokalibarskog naoružanja predstavlja dodatni rizik ne samo za žene, već za celokupno društvo. Međutim, svrha ovog rada je da se fokusira na bezbednost i položaj žena, te se dodatno osvrne na problem koji iako u poslednje vreme dobija sve više pažnje, ipak ne biva rešen. Na kraju, cilj rada je da kritički sagleda sve prethodno navedene probleme i skrene pažnju na to šta su uzroci, a šta posledice, te na koji način se društvo može nositi sa njima.

Kulturološki i psihički aspekt femicida

U dosadašnjim analizama femicida, pre svega onog koji se odvija u okviru intimnih odnosa, izdvajaju se dva najdominantnija diskursa: jedan koji tvrdi da potreba za kontrolom žena vodi do ubistva; drugi koji ga uglavnom doživljava kao „zločin iz strasti“. U svom radu Džejn M. Smit (*Jane M. Smith*) primećuje kako koncept „zločina iz strasti“ podilazi patrijarhalnoj tradiciji i zanemaruje ideju o ženama kao potčinjenim muškarcima, te se bavi analizom osam etapa kontrole u odnosima koje na kraju vode do ubistva. Ovih osam etapa predstavljaju: period pre veze, ranu vezu, vezu, okidače, eskalaciju, donošenje odluke, planiranje, ubistvo. Početne etape okarakterisane su naizgled idiličnim odnosom, ali i neprirodno naglim zbližavanjem. Ulazak u vezu dovodi do početka zlostavljanja, odnosno početka kontrolisanja žrtve: udaljavanje od drugih bliskih osoba, praćenje rutine, proveravanje lične pošte i sl. Često u toku ove faze žrtve ne primećuju šta se dešava, ili ako primećuju ne smatraju to alarmantnim te biraju da prihvate situaciju umesto da podižu tenzije u odnosu. Okidači se dešavaju kada počinitelj oseti gubitak kontrole, zbog odlaska ili pretnje odlaskom žrtve, realnim ili imaginarnim varanjem, ili pak zbog obične paranoje. Ova faza dalje vodi do donošenja odluke i planiranja zločina koji se bazira na ideji da je žrtva posed počinioca, te da nema pravo na odlazak i na kraju se često završava femicidom (Smi-

th, 2020: 1270-1280). Dodatna istraživanja pokazala su da je među glavnim razlozima za počinjeni femicid bila upravo patološka ljubomora žrtvinog partnera, uglavnom zasnovana na nepostojećim dokazima (Aldridge, Browne, 2003: 270). Premda su u društvu uglavnom žene te koje se predstavljaju kao ljubomorne i posesivne, ovo istraživanje predstavlja interesantan uvid u to kako su i zašto različiti polovi predstavljeni u svakodnevnom životu.

Fokusiranje na šablon koji se često može primeniti na slučajeve nasilja u intimnim odnosima važno je kako bi se u društvu dodatno prihvatila činjenica da nasilje nad ženama ne vrše samo na neki način mentalno oboleli muškarci, ili oni zavisni od psihoaktivnih supstanci, ili neki „monstrumi“ kako se često predstavlja u medijima, već prosto muškarci koji su naučeni da smatraju žene manje vrednima od sebe ili sopstvenim vlasništvom (Danaj, 2021: 14). Istraživanje sprovedeno kroz nekoliko različitih država, uključujući i Srbiju, dodatno je potvrdilo ovu tezu prikazujući da je većina muškaraca koji su na bilo koji način zlostavljali ženu u svom životu takođe potpadalo pod šablon ponašanja koji uključuje visoki stepen kontrole svojih partnera. Dodatno, empirijski rezultati istraživanja takođe su utvrdili da su žene zapravo najugroženije u svojim domovima (Garcia-Moreno et al., 2006: 1265-1268). Pored ovoga, nezaposlenost muškarca dovodila je do povećanja nasilja u partnerskim odnosima, dok je nezaposlenost žene imala suprotni efekat (Peterman et al., 2020: 7-9). Premda patrijalna kultura muškarca predstavlja kao glavnog stuba porodice, poslovna nestabilnost očigledno dovodi do osećaja gubitka kontrole, a bolje materijalno stanje žene ugrožava njegovu poziciju u društvu, kao i ostavlja ženi više mogućnosti da ga napusti. Sa druge strane, ukoliko je žena nezaposlena, lakše biva kontrolisana.

Još jednu vrstu femicida u okviru ličnih odnosa predstavljaju ubistva žena od strane očeva, braće ili daljih rođaka, u svrhe očuvanja časti porodice. Postoji nekoliko situacija koje mogu dovesti do ovoga, poput: stupanja žene u vanbračne odnose, vanbračno rađanje deteta, ili čak i toga da je žena ili devojka iz porodice bila silovana (UNODC, 2019: 30-31). Ponovo u srži ovakvih odnosa stoji ideja da žena nije slobodna da sama odlučuje o svom životu ili da bude seksualno biće, te pošto više ne može biti kontrolisana, predstavlja sramotu za porodicu.

Dodatne analize težile su da utvrde koje su najčešće životne okolnosti, pored same ličnosti počinioca, koje predstavljaju glavni rizik da će u odnosu doći do zlostavljanja i/ili femicida. Među njima su se našli: nezaposlenost, visina stručne spreme, korišćenje alkohola ili droga, suživot sa žrtvom, suživot sa žrtvinim detetom koje nije zajedničko, kao i da li počinitelj poseduje oružje. Rezultati istraživanja pokazali su da ukoliko partner poseduje oružje, rizik od ubistva drastično skače, osim u situaci-

jama kada žrtva nikada nije živela sa partnerom, u kom slučaju je rizik nešto manji. Pređašnje pretnje oružjem ili ubistvom još drastičnije su uticale na rizik od femicida. Rezultati analize pokazali su kako oduzimanje oružja počiniocu rodno zasnovanog nasilja predstavlja jedan od glavnih načina na koji se potencijalni femicid može zaustaviti (Campbell et al., 2003: 1090-1093). Iako vrlo mali broj država vodi evidenciju o posedovanju oružja koja uključuje statistiku o polovima, one koje to rade prikazuju da se većina oružja nalazi u posedu muškaraca (Frate et al., 2020: 3-5). Iako su države sa velikim stepenom kriminala one koje predvode u broju femicida, iznenađuju države, pre svega u Evropi, koje iako imaju nizak stepen kriminala, imaju visok stepen počinjenih femicida. Ipak, kada se situacija posmatra globalno, vidimo da je u proseku jedna trećina femicida počinjena malokalibarskim naoružanjem (Nowak, 2012: 1-4). Rasprostranjenost lakog naoružanja i patološka potreba za kontrolom žena od strane muškaraca imaju iste korene, te jedna drugu podupiru, pogotovo na prostoru ma poput Zapadnog Balkana.

Veza između femicida i malokalibarskog naoružanja

Ono što razlikuje malokalibarsko i lako vatreno oružje od ostalog upravo je to što se od oko 875 miliona primeraka ove vrste naoružanja više od 75% nalazi u posedu pojedinaca ili struktura koje nisu zvanične državne, pokazuje istraživanje iz 2017. godine (Spasić, Tadić, 2017: 13-14). Dodatno otežavajuću okolnost predstavlja to što je većina ubistava počinjena upravo ovom vrstom oružja koje se nalazi u legalnom posedu počinioca. Iako je ovo problem na globalnom nivou, njegovo posebno uporište nalazi se na području Balkana, pogotovo na teritoriji država bivše Jugoslavije. Pored velikog opticaja oružja koje se nalazi u legalnom posedu, dodatni problem je i količina nelegalnog oružja čiju je količinu teško utvrditi. Jedan od razloga za ovo jesu ratovi koji su obuhvatili ovo područje, pogotovo tokom devedesetih godina prošlog veka, iza kojih je ostalo naoružanje. Loše stanje vladavine prava, nedovršena reforma sektora bezbednosti, jake kriminalne strukture, emotivne i psihičke zaostavštine rata učinile su problem malokalibarskog naoružanja još većim na ovim prostorima (Spasić, Tadić, 2017: 13-14).

Ipak, pored očiglednog rizika koji oružje u kući donosi za žene, neophodno je spomenuti i kulturološki aspekt koji povezuje femicid i posedovanje lakog vatrene oružanja. Zapadni Balkan je područje na kom kult oružja i dalje ima jako prisustvo i koje prožima svakodnevni život ljudi, uključujući i simboliku u proslavama i tugovanjima (Spasić, Tadić, 2017: 14-26). Posedovanje naoružanja povezuje se sa idejom jakog i tradicionalnog muškarca, koji na taj način dodatno sebi, ali i društvu dokazuje i potvrđuje svoju muškost i dominantnost u odnosu na ostale pripadnike društva,

pogotovo nad ženama. Oružje se dovodi u vezu sa slikom muškarca koji je sposoban ne samo da štiti svoju imoinu, već i da preti tuđoj. Međutim, i pored očigledne problematike ovog fenomena, javlja se i još jedna: muškarci koji se vode ovom tradicionalno patrijarhalnom ideologijom često ženu takođe doživljavaju svojom imovinom. Kao što su opažanja iz prethodno pomenutih analiza i radova istakla, među glavnim razlozima femicida nalazi se muška potreba za kontrolisanjem žene. Kada se ova slika žene kao muške imovine dovede u kontekst sa kultom tradicionalnog muškarca koji svoju snagu pronalazi u pištolju ili sličnom primerku oružja, ne iznenađuje podatak da je oko 40% femicida izvedeno upravo vatrenim oružjem (Spasić, Tadić, 2017: 25). Kada se analizira kultura koja se manifestuje na ovaj način, neophodno je imati u vidu da je istorijski gledano žena, do relativno skoro, zaista i zakonski i razumski bila posmatrana kao muški posed, te da nije imala pravo između ostalog da brak ili vezu napušta samovoljno (Johnson et al., 2017: 7). Zbog svega ovoga, ne iznenađuje podatak da je nasilje u porodici u Srbiji pravno regulisano i sankcionisano tek 2002. godine (Spasić, Tadić, 2017: 34).

Još jedan problem koji se vezuje kako za posedovanje naoružanja, tako i za femicid i nasilje nad ženama jeste nepoverenje u institucije, kao i propusti zakona i njihovog primenjivanja. Kada je u pitanju kontrola naoružanja, među najvećim kritikama trenutnog Zakona o oružju i municiji jeste ta što se provera o zdravstvenoj sposobnosti za posedovanje i nošenje oružja mora obnavljati tek na svakih pet godina. Jedan od razloga zašto je ovo problem jeste ta što se za pet godina dosta stvari može promeniti, pogotovo kada je u pitanju psihičko zdravlje. Sledeći razlog vidi se u nedostatku poverenja u institucije, kako sudske, tako i zdravstvene (Spasić, Tadić, 2017: 27-29). Nažalost, ne čini se teško da se zamisli situacija u kojoj se zdravstveni pregled uopšte ne izvršava, ili se ne izvršava u potpunosti, već se uverenje daje na osnovu lične koristi ili ličnog poznanstva.

Pored ovih kritika, dodala bih da, delimično upravo zbog tradicionalne patrijarhalne kulture, na Balkanu postoji velika stigmatizacija problema sa mentalnim zdravljem, te da i zbog toga postoji mogućnost da zdravstveni pregledi nisu u potpunosti sprovedeni. Dodatno, ovo su prepreke koje se javljaju tek u kontroli cirkulisanja legalnog oružja, a ne zalaze u problem posedovanja nelegalnog oružja. Iako je većina žena ubijena korišćenjem naoružanja koje se nalazi u legalnom posedovanju (Spasić, Tadić, 2017: 25), nelegalno predstavlja dodatni izazov za borbu sa ovom situacijom. Među najskorijim pokušajima Vlade Republike Srbije da na ovaj problem utiče izdvaja se inicijativa predaje oružja koje se nalazi u neovlašćenom posedu. Ona je sprovedena nakon tragedija koje su u maju ove godine zadesile Beograd i Srbiju. Ova kampanja dovela je do predaje velikog broja raznog oružja, međutim to i dalje ne predstavlja kraj u borbi protiv ovog problema (Glavonjić, 2023).

Takođe, manjkavosti zakona i nepoverenje u institucije utiču i na prijave nasilja u porodici, kao i na reakcije društva prema femicidu i procesuiranju istog. Tokom 2019. godine u Srbiji se dogodilo 26 femicida, dok je sledeće godine broj potvrđenih žrtava ostao isti, ali se za još pet žena sumnja da su bile žrtve femicida. Problematika beleženja žrtava femicida u Srbiji, kao i u većini zemalja koje nemaju poseban zakon koji reguliše rodno zasnovano ubistvo, jeste što institucije ne poseduju klasifikacije i informacije o ovim žrtvama, te se podaci pre svega saznaju iz medija. Ipak, dosadašnje analize upućuju na to da je u prethodnim godinama svaka treća ubijena žena prethodno kontaktirala neku od nadležnih institucija kako bi prijavila nasilje, a da danas to radi tek svaka sedma. Nažalost, ove informacije pre svega ukazuju na to da je glavni razlog za to porast uverenja da prijave institucijama neće dovesti do rešenja problema, a mogu dodatno razbesneti počinioca (Tohirović, Radulović, 2021: 95).

Pozadina ovoga može se pre svega naći u ideji „savršene žrtve“ koja je plasirana u društvu. Ova ideja prikazuje ženu žrtvu nasilja kao teško povređenu, izmučenu, moralno besprekornu, koja ni jednim svojim postupkom nije mogla da isprovocira nasilnika. Društveni, akademski i institucionalni okvir uveo je ovaj diskurs u početku svrstavanja porodičnog nasilja u javnu sferu, kako bi se dobile simpatije za žene koje su žrtve nasilja i kako bi se zakonsko ostvarivanje pravde lakše dostiglo. Međutim, iako su početne namere bile pravedne, danas je ova ideja i dalje prisutna i više šteti ženama. U strahu da se neće uklopiti u vrlo usku i teško dokazivu sliku žrtve, žene misle da im društvo i institucije neće poverovati, te ne pokušavaju da potraže pomoć. Takođe, ovo je doprinelo tome da ni same žrtve nasilje slabijeg intenziteta ne shvataju kao nasilje, ili ne smatraju da od istog mogu biti zeštićene. Među ovakve vrste nasilja spada slabije fizičko nasilje poput „ponekog šamara“ ili psihičko maltretiranje, nipoštištavanje, proganjanje i kontrola (Johnson et al., 2017: 7-8). Još jedan razlog zašto žene, pogotovo na prostoru Balkana, biraju da se ne obrate institucijama, pre svega u manjim mestima, jesu iskustva gde su predstavnici tih institucija, poput policajaca, birali da stanu na stranu nasilnika, smatrali da je u pitanju lična porodična stvar, ili su u određenim situacijama čak pomagali i podsticali nasilnika da maltretiranje nastavi (Spasić, Tadić, 2017: 50-54).

Dodatnu otežavajuću okolnost u Srbiji predstavljaju i mediji, koji o slučajevima femicida izveštavaju senzacionalistički, ne obazirući se na suštinu problema. Oni traže povode za postupak zločinca, fokusiraju se na komentare o njegovoj ličnosti, te na određeni način krivicu prebacuju na žrtvu (Tohirović, Radulović, 2021: 96). Pored ovoga, određene vrste medijskog sadržaja, poput rijaliti programa, dodatno predstavljaju nasilje, kao i kult oružja kao nešto prihvatljivo, čak i poželjno, prikazujući razne scene i vrste zlostavljanja žena u svrhe zabave (Lacmanovic, 2021: 63).

Iako je malo država koje femicid prepoznaju kao posebnu vrstu zločina, određene države članice Evropske unije, poput Francuske i Grčke, počele su da rade na ovom problemu i da u određenim slučajevima prepoznaju pripadnost ženskom polu kao odlučujući faktor u počinjenom zločinu (De Vido, Sosa, 2021: 164-165). Republika Hrvatska takođe je najavila ne samo pooštavanje kazna za zločine poput silovanja ili nasilja nad ženama, već i uvođenje pojma femicida u svoje pravosuđe (VoxFeminae, 2023). Poražavajuća je činjenica da dok se ovo dešava na nivou Evropske unije, državama koje su Srbiji susedne, srpsko pravosuđe u nošenju sa femicidom zločine ne karakteriše kao teško ubistvo, te takođe izriče manje kazne uz obrazloženja poput tog da je počinio otac dvoje dece, čiju je majku ubio. Ponekad se o ovakvim zločinima sudi i kao o nasilju u porodici, koje je neplanirano završeno ubistvom, što takođe predstavlja olakšavajuću okolnost i manju kaznu za počiniooca (Ćurčić, Tomić, 2023).

ZAKLJUČAK

Iako je kroz prethodno pomenutu analizu koja je bila predmet ovog rada pokazano da posedovanje malokalibarskog i lakog vatrenog oružja predstavlja veliki rizik po žene u intimnim odnosima, to je, pak, tek jedna od nuspojava problema koji sežu mnogo dublje. Svakako, strožije regulacije posedovanja oružja, kao i bolje reakcije institucija po ovom pitanju dovele bi do povećanja bezbednosti žena. Međutim, one ne bi otklonile glavni problem i glavnu opasnost po žene.

Kao što je već navedeno, potreba za kontrolom žene koja može dovesti do femicida i kult oružja imaju isti koren: patrijarhalnu ideju o tradicionalnoj ulozi muškarca, koji je uvek dominantniji od žene. Pored toga, društveno, a ponekad i institucionalno odbijanje da se porodično nasilje u potpunosti prebaci iz privatne u javnu sferu, žene stavlja u još ranjiviju poziciju. Pravno tumačenje ovih zločina kao „zločina iz strasti“ ignoriše čitavu pozadinu događaja čija je kulminacija femicid. Isto tako, pronalaznje olakšavajućih okolnosti koje počiniocu smanjuju kaznu poručuje da žene zaštiti i pravdu neće doživeti čak ni nakon smrti. Medijsko izveštavanje o ovim zločinima dodatno doprinosi obeshrabrivanju žrtava da sebe uopšte dožive kao žrtve, te da potraže pomoć, jer postoji mogućnost da će u novinama osvanuti vest da je „ubijena jer je prijavila nasilje“.

U okviru prostora koji je dopuštao ovaj rad, došlo se do zaključka da se efektivno rešavanje ovog problema može desiti tek onda kada se društvo osvesti povodom ovih pitanja. Iako su razne inicijative nevladinih organizacija i akademije uspele da ovo pitanje popularizuju, neophodno je dalje razvijanje ove teme i rušenje stereotipa zasnovanih na decenijama pogrešno interpretiranih uverenja i tradicije. Pored toga, bitno je da na ovim temama rade i zvanične institucije i predstavnici vlasti, kao i da se utiče na način na koji mediji izveštavaju o porodičnom nasilju i femicidu. Jedan od načina da do ovoga dođe svakako bi bilo uvođenje femicida u krivični zakon Srbije, ili barem tretiranje istog kao teškog zločina. Najbolji pristup poboljšanju položaja žena u društvu kao i njihovom ostvarivanju prava na život i integritet jeste obrazovanje. Kroz edukaciju širih društvenih slojeva, posebno kroz edukaciju mlađih generacija, te ozbiljan pristup institucija problemima ove vrste moglo bi se delovati preventivno ka obeshrabrivanju potencijalnih počinioca. Bez toga, fokusiranje na ulogu koje vatreno oružje ima u izvršavanju ovih zločina, neće imati presudan uticaj na promenu celokupne situacije.

LITERATURA

- Aldridge, M., Browne, K. (2003). Perpetrators of spousal homicide: A review. *Trauma, Violence & Abuse*, 4(3), 265-274.
- Campbell, J. C., Webster, D., Koziol-McLain, J., Block, C., Campbell, D., Curry, M., Laughon, K. (2003). Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Journal of Public Health*, 93(7), 1089–1097.
- Ćurčić, T., Tomić, J. (2023). *Femicid u Srbiji: Zločin i manje kazne*. Preuzeto 25. septembra 2023., sa <https://www.cins.rs/femicid-u-srbiji-zlocin-i-manje-kazne/>
- Danaj, E. (2021). Kako tradicija i patrijarhat utječu na nasilje nad ženama na Zapadnom Balkanu. U Gačanica, L. (Ur.) (2021). *Perspectives: Political Analyses and Commentary - Southeastern Europe*. (str. 13-18) Sarajevo: Heinrich-Böll-Stiftung.
- De Vido, S., Sosa, L. (2021). *Criminalisation of gender-based violence against women in European States, including ICT-facilitated violence*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Frate, A. A. del, Hideg, G., & LeBrun, E. (2020). *Gender Counts: Assessing Global Armed Violence Datasets for Gender Relevance*. Small Arms Survey.
- Garcia-Moreno, C., Jansen, H. A., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C. H. (2006). Prevalence of intimate partner violence: Findings from the who multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence. *The Lancet*, 368(9543), 1260–1269.
- Glavonjić, Z. (2023, June 30). *Završena predaja oružja u Srbiji: Šta je urađeno?*. Preuzeto 24. septembra 2023., sa <https://www.slobodnaevropa.org/a/ubistva-razoruzavanje-srbija/32484006.html>
- Johnson, H., Eriksson, L., Mazerolle, P., & Wortley, R. (2017). Intimate femicide: The role of coercive control. *Feminist Criminology*, 14(1), 3–23.
- Lacmanovic, V. (2021). Femicid izlazi na vidjelo. U Gačanica, L. (Ur.) (2021). *Perspectives: Political Analyses and Commentary - Southeastern Europe*. (str. 60-66) Sarajevo: Heinrich-Böll-Stiftung.

Monckton Smith, J. (2019). Intimate partner femicide: Using foucauldian analysis to track an eight stage progression to homicide. *Violence Against Women*, 26(11), 1267–1285.

Nowak, M. (2012). *Femicide: A Global Problem* (str. 1–5). Small Arms Survey.

Peterman, A., Potts, A., O'Donnell, M., Thompson, K., Shah, N., Oertelt-Prigione, S., & Gelder, N. van. (2020). *Pandemics and Violence Against Women and Children*. Center for Global Development .

Spasić, D & Tadić, M. (2017). *Zloupotreba vatrenog oružja i rodno zasnovano nasilje*. Beograd: Centar za istraživanje javnih politika.

Tahirović, M., Radulović-Glamočak, J. (2021). Femicide prevention in the light of New Legal Solutions application in the Criminal Law of Republic of Serbia. *Pravo - Teorija i Praksa*, 38(3), 92–107.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2019). *Global Study on Homicide: Gender-related Killing of Women and Girls*. United Nations Office on Drugs and Crime: Vienna.

VoxFeminae. (2023). *Femicid ulazi u hrvatski zakon*. Preuzeto 25. septembra 2023. godine, sa <https://voxfeminae.net/vijesti/femicid-ulazi-u-hrvatski-zakon/>

OČUVANJE BEZBEDNOSTI U ŠKOLAMA NAKON ZLOUPOTREBE VATRENOG ORUŽJA: EVALUACIJA POSTUPAKA POSLE MASOVNOG UBISTVA U BEOGRADSKOJ OSNOVNOJ ŠKOLI

Kristina BOSILJ*, studentkinja master studija
Londonska škola za ekonomiju i političke nauke

Sažetak: *U maju ove godine, Srbija je ostala zaprepašćena nakon vesti da je došlo do masovnog ubistva u beogradskoj osnovnoj školi od strane jednog od učenika. Vesti o ubistvima u svetu često budu dočekane nevericom ali ono što je specifično za spomenuti slučaj jeste da javnost u Srbiji do sada nije imala priliku da se susretne sa zloupotrebom vatrenog oružja u obrazovnim ustanovama. Samim tim, nije neočekivano da mere uvedene nakon incidenta nisu donete na najbolji mogući način. U eseju pišem upravo o tome. Sa ciljem unapređenja ljudske bezbednosti u budućnosti rad pišem u vidu kratkog predloga javne politike. To radim tako što analiziram postupke nakon masovnog ubistva koje se dogodilo i objašnjavam zbog čega su mere donete mogle da budu bolje informisane imajući u vidu prethodna istraživanja sprovedena u svetu nakon slučajeva ubistava u školi. Samim tim, iako je esej baziran prvenstveno na masovno ubistvo u Srbiji, opravdava svoje argumentacije kroz međjudisciplin-ski pristup koji analizira uticaj medija kao i razoružavanje sa idejom poboljšavanja bezbednosti. Ovo je izuzetno važno jer zloupotreba vatrenog oružja ima negativan uticaj na ljudsku bezbednost. Zaključujem da medijsko prenošenje nasilja, pogotovo ubistva u školi nosi sa sobom veliki broj posledica koje su olako shvaćene. Zato, esej preporučuje javnu regulaciju prenošenja sličnih sadržaja. Kada je upitanju razoružavanje, esej prepoznaje značaj imajući u vidu rasprostranjenost oružja u Srbiji, ali poziva i na mere koje su direktno adaptirane za školsku sredinu, poput detektora za metal i 'zero-tolerance' politika.*

Ključne reči: *bezbednost, školski sistem, vatreno oružje.*

*kristinabosilj15@gmail.com

UVOD

U maju 2023. godine, Srbija je ostala zaprepašćena nakon vesti da je došlo do masovnog ubistva u beogradskoj osnovnoj školi od strane jednog od učenika (N1, 2023a). Vesti o ubistvima u svetu često budu dočekane nevericom ali ono što je specifično za spomenuti slučaj jeste da javnost u Srbiji do sada nije imala priliku da se susretne sa zloupotrebom vatrenog oružja u obrazovnim ustanovama. Nekoristeći unikatnost događaja kao izgovor, težim da predložim alternativna rešenja kako bih unapredila bezbednost u školama u vidu kratkog predloga javne politike kao odgovor na procenu načina na koji su se mediji i vlast u Srbiji nosili sa situacijom masovnog ubistva. Smatram da je evaluacija radnji važna jer služi kao lekcija u slučaju da ponovo dođe do situacija ove vrste jer podučava šta su dobri i loši pristupi problemu kada je cilj bezbednost. Imajući to na umu, u ovom eseju tvrdim da sled događaja nakon masovnog ubistva u Srbiji nije bilo promišljen na najbolji mogući način. Kako zloupotreba vatrenog oružja ima negativan uticaj na ljudsku bezbednost, smatram da je izuzetno važno unaprediti odgovor na zloupotrebu kako bi i ljudska bezbednost imala prostor za napredak. Da bih opravdala svoju argumentaciju prvo uvodim pojam zloupotrebe vatrenog oružja u školama i bezbednost. Zatim stečeno teorijsko znanje prenosim na primer slučaja u Srbiji što zahteva objašnjenje događaja kao i postupke nakon incidenta. To mi dozvoljava da uočim potencijalna mesta poboljšanja bazirana prvenstveno na medijskom prenošenju nasilnih slučajeva poput ovog kao i razoružavanjem u Srbiji sa ciljem sprečavanja ponovnog unošenja oružja u škole.

Teorijski pristup: zloupotreba vatrenog oružja u školama i bezbednost

Kako bih objasnila važnost problema kao i neophodnost reakcije, prvi korak jeste razumeti problem. Zbog toga, započinjem ovaj esej uvodom u rasprostranjenost kao i zloupotrebu vatrenog oružja, fokusirajući se primarno na školski sistem kao i vezu sa bezbednošću u školskoj sredini. Malokalibarsko oružje i lako naoružanje (Small arms and Light Weapons, SALW) je termin za 'konvencionalno oružje koje je relativno jeftino i lako dostupno, jednostavno za upotrebu i održavanje' (Kotlarić i Joksimović, 2015, p.252). Problem malokalibarsko oružja i lako naoružanja počinje njihovom rasprostranjenošću. Brojčano, dve trećine od 850 miliona primeraka malokalibarskog oružja i lakog naoružanja u svetu je u privatnom vlasništvu, i to uglavnom u domovi-

ma (Spasić i Radovanović, 2019). Na Zapadnom Balkanu, i u Srbiji rasprostranjenost vatrenog oružja predstavlja veliki problem za društvo (Stojanović i Šekarić, 2019). Kako bih stavila u perspektivu, broj vatrenog oružja po glavi stanovnika u Srbiji prelazi 39, što stavlja Srbiju na peto mesto na listi država sa najvećim brojem civilnog oružja po glavi stanovnika (Small Arms Survey, 2017). Kako Kotlarić i Joksimović (2015) navode, malokalibarsko oružje i lako naoružanje se koristi u većini naoružanih sukoba. Zbog toga, problem rasprostranjenosti malokalibarskog oružja nastaje kroz implikacije ove rasprostranjenosti u vidu kriminalnog delovanja (Stojanović i Šekarić, 2019). Kako kriminalno delovanje negativno utiče na ličnu bezbednost, na duge staze, rasprostranjenost vatrenog oružja takođe predstavlja pretnju na bezbednost pojedinca, o čemu će biti više reči dalje u eseju. Ali pre nego što se fokusiram na pojam lične bezbednosti dublje, želim da se dotaknem zloupotrebe vatrenog oružja u različitim sredinama, sa fokusom na školski sistem.

Zloupotreba vatrenog oružja se može dogoditi na različitim mestima i nositi različite posledice. Primera radi, neke zloupotrebe vatrenog oružja mogu dovesti do nenameranih povreda ali i do nasilja u formi porodičnog nasilja, masovnih ubistava, pucnjava u školama čak i terorizma (Allely, 2020). Samim tim problem zloupotrebe vatrenog oružja pored zakonodavne vlasi zahteva učešće zdravstva sa fokusom na mentalno zdravlje, kriminologije i pravosudnog sistema (Rivara i Kellermann, 2007) kako bi se problem rešio. Zbog opširnosti problema nemoguće je doći do rešenja koje bi delovalo na sve aspekte zloupotrebe vatrenog oružja u celosti. S toga, ovaj paragraf se fokusira prvenstveno na zloupotrebu oružja u školskim sistemima. Razlog za to jer je u poslednjih 25 godina u svetu došlo do 'trenda' zloupotrebe vatrenog oružja u školama, prvenstveno u Americi (Böckler, et al, 2013). Kada su u pitanju masovne pucnjave u 2023. godini došlo je do 476 slučajeva i to samo do 28. avgusta (BBC, 2023). Prethodne tri kalendarske godine brojale su preko 600 slučajeva godišnje, što ranije nije viđeno. Kako se ovaj rad bavi poboljšanjem bezbednosti u školskim sistemima, neophodno je shvatiti pozadinu problema. Prvenstveno je bitno napomenuti da ne postoji zvanična i jedinstvena definicija kojom se pucnjava u skoli može objasniti ali i konceptualizovati. Prvenstveno do problema dolazi jer različiti sistemi definišu problem na različite načine (Böckler et al, 2013). S toga na primer pravosudni sistem gleda na zloupotrebu vatrenog oružja u školi drugačije od zdravstvenih radnika i psihologa. Böckler et al (2013) objašnjava da zato ovi sistemi objašnjavaju pojavu zloupotrebe na drugačiji način, kao posledicu sociokulturnih uticaja, nedostatak javne politike ili kao patološku strukturu ličnosti. Kako ovo dodatno otežava dalje istraživanje problema i potencijalnih rešenja, ja biram da rad fokusiram na široku i opštu definiciju korišćenu uz pojam 'school shooting', a to je ubistvo jedne ili češće više žrtava koristeći vatreno oružje u školskoj sredini (Kelley i May, 2011). Imati jasno definisan problem je polazna tačka do prolaska rešenja. samim tim, iako se zloupotreba u škol-

skim sistemima može sagledati na različite načine, ja mogu da ponudim rešenje, dok u isto vreme prepoznajem opširnost problema.

Kao što sam napomenula ranije, zloupotreba vatrenog oružja ima negativan uticaj na ljudsku bezbednost. U najširem smislu, ljudska bezbednost se može objasniti kao zaštitu lične bezbednosti pojedinca kroz nepostojanje direktnih i indirektnih pretnji u najširem smislu (UNDP, 1994). Po ovoj definiciji pretnje na ljudsku bezbednost mogu biti veoma raznolike, neki od primera su prirodne katastrofe, nasilni konflikti, siromaštvo, zdravstvene pandemije, terorizam kao i ekonomske katastrofa (UNOCHA, 2009). Iz te perspektive, jasno je da zloupotreba vatrenog oružja svakako jedna od pretnji na ljudsku bezbednost. Kada se na to doda porast zloupotrebe vatrenog oružja, pogotovo u slučajevima kada dođe do zloupotrebe u školskim sistemima, situacija postaje alarmantna, jer bezbednost postaje teža za održavanje. Zbog toga, definisanjem datog problema, zloupotrebe vatrenog oružja i njegov uticaj na bezbednost, težim da utičem na unapređenje konkretne javne politike u vezi sa bezbednošću u školama. Kako bih to postigla na konkretnom primeru biram da se fokusiram na incident u beogradskoj osnovnoj školi. Samim tim, prethodno poglavlje mi služi kao početna tačka razumevanja pojmova kojima će se istraživanje dalje baviti. Nakon što uvedem konkretni primer u narednom poglavlju, definisanje problema će mi dozvoliti da procenim politike za dalje očuvanje bezbednosti kao i doprinesem svoje skromne predloge.

Istraživanje slučaja u Srbiji

U ovom poglavlju rada težim da bliže približim slučaj zloupotrebe vatrenog oružja koje je dovelo do masovnog ubistva u beogradskoj osnovnoj školi. Prvo ću objasniti šta se dogodilo na dan incidenta, zatim ću istražiti šta se dogodilo nakon incidenta sa idejom očuvanja bezbednosti, uključujući radnje neposredno nakon incidenta kao i ciljeve na duže staze. Naime, incident se dogodio kada je maloletni učenih pištoljima pucao i ubio osmoro đaka i radnika obezbeđenja 3. maja u osnovnoj skoli u Beogradu (N1, 2023a). Pored žrtava ranjeno je još šestore dece i nastavnica. Sve se dogodilo u ranim jutarnjim časovima, oko 8.40 ujutru po početku nastave (N1, 2023a). Nakon incidenta, ubica je napustio školu i uputio se u dvorište iz koga je pozvao policiju koja ga je na istom mestu i privela (N1, 2023b). Zna se da je učenik koristio dva pištolja, jedan kalibra devet milimetara sa tri okvira municije i jedan malokalibarski pištolj, oba pripadala ocu napadača (Blic, 2023). Ove informacije su prikupljene, a i na dan incidenta su se brzo širile putem televizijskih vesti kao i novinarskih članaka. O problematici ove prakse govoriću više u narednom poglavlju eseja. Za sada sam želela da podelim odakle sam i sama prikupila informacije o incidentu.

Činjenice koje sam iznela u prethodnom paragrafu, sa dodanim informacijama o imena žrtava i ubice kao i informacije o privatnom životu žrtve i njegove porodice bile su objavljene javno putem velikog broja novinarskih redakcija, srpskih ali i inostranih. Iznošenje činjenica u javnost je prva stvar koja se dogodila nakon incidenta. Političari i policija su takođe izašli u javnost sa informacijama dok je istraga i dalje bila u toku (Maja Nikolić, 2023). Pored toga, kako se incident dogodio u sredu ujutru, sve škole u Srbiji su bile obustavljene u četvrtak i petak i država je bila u žalosti (N1, 2023v). Iako neću ulaziti u više detalja jer je rad fokusiran na bezbednost u školi, došlo je do još jednog incidenta zloupotrebe vatrenog oružja manje od 48h nakon incidenta (N1, 2023g). Ipak, iako smatram da ovaj je pristup masovnom ubistvu pogotovo u školskoj sredini, daleko od idealnog mora se imati u vidu da se država prvi put susrela sa ovakvom vrstom problema i idealan način za postupanje nije spadao u opšte poznato znanje. Iako su se slični incidenti dešavali u svetu u prošlosti, to nije bilo u okviru Republike Srbije. S toga želim da se osvrnem na planove sa ciljem očuvanja bezbednosti koji su usledili u mesecima nakon incidenta, odnosno kada je bilo jasno na koji način je 'idealno' postupiti u datoj situaciji.

Jedan od najvećih pokušaja poboljšanja bezbednosti u narednim mesecima nakon incidenta jeste akcija razoružavanja, odnosno predaja nelegalnog oružja, kao i provera stanja u kome se oružje drži u domovima (RTS, 2023). Kada je u pitanju razoružavanje, Vlada Srbije je pozvala građane da predaju nelegalno oružje u roku od mesec dana bez snošenja bilo kakvih posledica. Pored toga, po nacrtu novog zakona predviđena je kazna zakona za nelegalno držanje oružja kao i češća provera ispunjenosti uslova držanja oružja (uključujući psihijatrijski i psihološki pregled i kontrolu na psihoaktivne supstance), koja će se sprovesti na šest meseci do godinu dana, sve jer bezbednosna situacija nalaže rigoroznije mere (Ivković, 2023). Samim tim, bezbednost đaka jeste nešto o čemu se razmišljalo i na duge staze nakon incidenta. Uz to, mere su uvedene kako bi se potencijalno smanjila šansa da do sličnog incidenta dođe u budućnosti. Iako, samo iz perspektive razoružavanja, tako da sličan incident bude fizički teže sproveden. U narednom poglavlju eseja težim da unapredim ovaj pristup zloupotrebi vatrenog oružja u školi koristeći akademsku literaturu na bazi prethodnih sličnih slučajeva. Samim tim se pored razoružavanja fokusiram i na druge pristupe koje unapređuju bezbednost i umanjuju šanse za ponovni incident ove vrste.

Kako učiti na greškama za poboljšanje bezbednosti

Kako se prethodno poglavlje bavi pokušajima za poboljšanje bezbednosti sprovedenim u Srbiji nakon incidenta, u ovom poglavlju dublje istražujem radnjama koje su usledile i upoređujem ih sa predlozima koji su u prošlosti testirani i dokazani kao

uspešni. Samim tim se fokusiram na medijsku pokrivenost incidenta i razoružavanje, odnosno striktnije uslove držanja oružja, kao i njihovu vezu se bezbednošću.

Medijska pokrivenost incidenta

Istraživanja sprovedena potvrđuju da je medijska pokrivenost pucnjave u skoli znatno češće viđena kada je poredimo sa medijskom pokrivenošću drugih nasilnih vesti (Maguire et al, 2017). Tako je i u slučaju u beogradskoj osnovnoj skoli incident bio u javnosti u rekordnom roku. U roku od 30 minuta incident reporteri su bili ispred škole i vesti su osvanule na sajtovima novinarskih kuća (N1, 2023a). Uprkos ovoj visokoj medijskoj pokrivenosti, poznato je da intervjuisanje žrtava koje su bile izložene traumama, što u ovom slučaju uključuje prisutne u školi, ali i njihove bližnje, vodi do većih posledica na postraumatske simptome od onih žrtava koje nisu intervjuisane (Harvouri et al, 2011). Imajući ove informacije u vidu, kao i razvijanje događaja nakon incidenta, jasno je da je u datoj situaciji moglo da se postupi na drugačiji način, koji će imati manje posledice po žrtve. Gentile et al (2007) provide sveobuhvatno istraživanje na temu politika prenošenja nasilja putem medija fokusirajući se prvenstveno na decu. Kako se ne bih ponavljala, želim da se fokusiram prvenstveno na ideju o ko-regulaciji (pp. 51-53). Ideja je da najbolji pristup politikama o prenošenju nasilnog sadržaja leži u kombinaciji javne regulacije sadržaja i lične regulacije količine izlaganja datom sadržaju. Ono što ja uviđam da nedostaje u ovim politikama jeste fokus na medijsko prenošenje pucnjave u školi. Bitno je napomenuti da je način na koji su vesti u vezi sa pucnjavom u skoli prenete utiče na to kako će čitaoci odreagovati na sam incident. Pa tako se dešava da dođe do gneva i samim tim više nasilja (O'Toole i Fondacaro, 2017) ali i do izazivanja straha u javnosti (Burns i Crawford, 1999; Newman et al. 2004). Rocque (2012) takođe objašnjava da mediji često predstavljaju pucnjave u skoli mnogo dramatičnije nego sto jesu. S toga ostavljam otvorenu debatu da li politike prenošenja ove vrste nasilja može da se posmatra na isti način kao i prenošenje drugih vrsti nasilja.

Iako je izazivanje straha samo po sebi veoma problematično, mnogo veće posledice nastaju ako medijska pokrivenost pokrene lanac zbog kog dođe do još sličnih slučajeva u budućnosti. Gentile et al. (2007) je istraživao uticaj medija i mogućnost da podstakne želju za imitacijom, što objašnjava teorija socijalnog učenja i učenje po modelu. Po ovoj teoriji, Bandura i Walters (1977) objašnjava da se posmatrajući model ponašanja, lično ponašanje i osobine ličnosti usvajaju. Pa tako u praksi gledajući slučajeve pucnjave u skoli drugi mogu biti inspirisani da ponove takva ponašanja. U ovom slučaju, mogućnost oponašanja može da se ogleda u povišenom broju zloupotrebe vatrenog oružja kao i češćim slučajevima nasilja u skoli. Primera radi, manje

od dva dana nakon slučaja u beogradskoj osnovnoj skoli došlo je do još jednog slučaja zloupotrebe vatrenog oružja u Srbiji (N1, 2023g). Priznajem da je više istraživanja neophodno kako bi se utvrdila korelacija između dva slučaja, ipak jasno je da su se oba incidenta desila u kratkom vremenskom roku. Takođe je jasno da nije bilo pokušaja regulacije medija i prenošenja nasilja u periodu kada su se incidenti dogodili. Samim tim predlažem da je uvođenje politika za prenošenje nasilnih slučajeva u medijima bolji pristup kada je cilj smanjenje učestalosti nasilja kao i poboljšanje lične bezbednosti građana.

Razoružavanje i striktniji uslovi držanja oružja

U prethodnom paragrafu sam se dotakla često viđenih politika koje onemogućavaju ponovnu zloupotrebu oružja. Kako je to najčešći način uvođenja politika nakon velikih incidenata zloupotrebe oružja, ali i jer je u istraženom slučaju na kome je baziran ovaj rad takođe uveo slične politike želim dublje da zađem u prethodna istraživanja na datu temu i dam svoj komentar. Popularna argumentacija jeste da je prvi korak kako bi se preventirala ponovna pucnjava u skoli zapravo smanjenje mogućnosti da dođe do nasilja (Rocque, 2012). Ovo su pre svega politike u vezi sa kontrolisanjem pristupa oružju i unapređenjem bezbednosti u skoli. Pa tako se često vide politike u vidu zapošljavanja obezbeđenja, postavljanja detektora za metal i video nadzora kao i 'zero-tolerance' politika koje nalažu da se studenti koji donesu oružje u školu budu momentalno izbačeni (Rocque, 2012; Trump, 2000). Ipak, bitno je napomenuti da ne postoje procesi evaluacija za date politike, odnosno da nije testirano da li su politike kao takve efikasne. Rocque (2012) objašnjava da je jako teško evaluirati politike iz prostog razloga sto pucnjave u školama nisu česta pojava. Samim tim, zbog malog broja slučajeva teško je utvrditi uticaj ovih politika na pucnjave u skoli. Zbog toga ostaje otvoreno pitanje da li na incidente zloupotrebe vatrenog oružja u školama treba posmatrati kao na jedinstvenu podvrstu nasilja ili se uopštene informacije o nasilju i uvođenju politika za prevenciju istog mogu primeniti na slučajeve pucnjave u skoli. Slično kao i u slučaju medijskog prenošenja pucnjave u skoli nailazim na problem nedostatka prethodnih istraživanja kada su u pitanju politike vezane za pucnjavu u skoli. Ipak, ostajem pri tome da postoji prostor unapređenja ovih politika sa ciljem osiguravanja lične bezbednosti i to apliciram na slučaj u beogradskoj osnovnoj školi.

U prethodnom poglavlju rada govorila sam o politikama koje su uvedene u Srbiji nakon incidenta. Ono što sam zaključila jeste da je kontrolisanje pristupa oružju bio najveći fokus i u Srbiji. Imajući u vidu rasprostranjenost oružja u domovima u Srbiji koju sam ranije spomenula, akcija poput ove je dobrodošla i nevezano za incidente masovnih ubistava. Ipak ono sto prepoznajem kao nedostatak jeste da novouvede-

ne politike nisu bile adaptirane, ili bliže vezane za školski sistem. Predaja nelegalnog oružja i provera uslova držanja oružja jeste upravo kontrolisanje pristupa oružja kako bi se sprečila potencijalna zloupotreba u budućnosti. Ali nedostaje ta primena i u vidu adaptacija školi tako da do zloupotrebe tamo ne može doći. Primera radi, predlozi viđeni u literaturi u vidu uvođenju detektora za metal i 'zero-tolerance' politika mogu biti veoma efikasni u ovom slučaju. Detektori za metal su već uvedeni u različite javne ustanove kao što su sudovi, s toga smatram da uvođenje u škole ne bi bilo mnogo drugačije. Ono što bi se time postiglo na ovom primeru jeste bezbednija sredina za učenje i manje brige učenika dok su u školama. Smatram da je ovo neophodno jer je u datom primeru bezbednost kompromitovana upravo u ovim sredinama, radije nego uopšteno govoreći zbog postojanja oružja u velikim količinama u državi. Naravno, nedostatak o mogućnosti evaluacije ostaje otvorena tema pored koje postoji i velika monetarna investicija koja dolazi sa ovim politikama. Ipak, rad ostaje baziran na teorijskom pristupu unapređenja bezbednosti u školama i ove limitacije pozivaju dalja istraživanja na datu temu.

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu incident masovnog ubistva u beogradskoj osnovnoj školi koji se dogodio u maju ove godine, ovaj esej je napisan kao kratak predlog javnih politika sa fokusom na ličnu bezbednost u vidu javne regulaciju medijskog prenošenja nasilja i ograničenje oružja u školskoj sredini. Argumentacija koju sam branila jeste da je Republika Srbija ograničeno i površno pristupila problemu i da samim tim politike koje su usledile nisu bile na najvišem nivou kako bi osigurale bezbednost građana nakon samog incidenta. Ono što je podržalo moju argumentaciju jesu ranije sprovedena istraživanja na temu pucnjave u školi sa fokusom primarno na medijski pristup incidentu i fizičko onemogućavanje daljoj zloupotrebi oružja. Definitivna limitacija ovog rada koja se može uočiti na oba primera jeste mali broj istraživanja prethodno sprovedenih na datu temu. S toga ovaj rad poziva na dalja istraživanja ove teme, kako bi se obezbedio viši stepen bezbednosti u školskoj sredini. Izuzetno je važno da se problemu posveti maksimalna pažnja kako bi obrazovanje u državi moglo da se održi na zadovoljavajućem nivou, pored očigledne važnosti održavanja bezbednosti građana.

BIBLIOGRAFIJA

- Allely, C. (2020). *The psychology of extreme violence: a case study approach to serial homicide, mass shooting, school shooting and lone-actor terrorism*. Routledge.
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall: Englewood cliffs.
- BBC. (2023). 'How many US mass shootings have there been in 2023?'. BBC, 27, avgust. Dostupno na: <https://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-41488081> (Pristup: 15 Septembar. 2023).
- Böckler, N., Seeger, T., Sitzer, P., i Heitmeyer, W. (2013). School shootings: Conceptual framework and international empirical trends. In (eds.) *School shootings: International research, case studies, and concepts for prevention*. Springer Science & Business Media, pp. 1-24.
- Burns, R. i Crawford, C. (1999). 'School shootings, the media, and public fear: Ingredients for a moral panic'. *Crime, law and social change*, 32, pp. 147-168.
- Gentile, D. A., Saleem, M., i Anderson, C. A. (2007). 'Public policy and the effects of media violence on children'. *Social Issues and Policy Review*, 1(1), 15-61.
- Ivković, P. (2023). 'MUP odgovorio na sva pitanja oko predaje oružja: Jedno se tiče i onog koje je registrovano', *Telegraf*, 10. maj. Dostupno na: <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3676409-vratite-nelegalno-oruzje-bez-upisivanja-licnih-podataka-alito-nije-sve> (Pristup: 15 Septembar 2023).
- Jevtić, Ž. (2023). 'IMAO JE JOŠ 34 METKA Koja sila sudbine je srećom sprečila dečaka ubicu da nastavi krvavi pir? Izvor "Blica" otkriva KLJUČNI DETALJ', *Blic*, 5. maj. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/hronika/decak-ubica-imao-jos-34-metka-ali-ga-je-prst-sudbine-sprecio-da-nastavi-krvavi-pir/91t8hz5> (Pristup: 15 Septembar 2023).
- Kotarlić, D. i Joksimović, S. (2015). 'Usklađivanje zakonske regulative Republike Srbije sa Strategijom EU za borbu protiv nedozvoljenog sakupljanja i prometa lakog i streljačkog naoružanja i municije – stepen usklađenosti i neophodne mere'. *Vojno delo*. 3, pp. 251–270.

Kelley, E., i May, D. (2011). 'Increases in school shootings: Reality or myth?'. *International Journal of Sociological Research*, 4(1), pp. 45–57.

Maguire, B. Weatherby, G.A. i Mathers, R. (2002). 'Network news coverage of school shootings', *The Social Science Journal*, 39(3), pp. 465-470.

N1 (2023a). 'MUP: Devetoro stradalih u pucnjavi u školi na Vračaru, sedmoro ranjenih', N1, 3. maj. Dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/devet-stradalih-u-pucnjavi-u-skoli-na-vracaru/> (Pristup: 15 Septembar 2023).

N1 (2023b). 'MUP: Dečak se sam prijavio, imao spisak i plan i molotovljeve koktele', N1, 3. maj. Dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/mup-osumnjiceni-decak-pozvao-policiju-i-prijavio-da-je-pucao/> (Pristup: 15 Septembar 2023).

N1 (2023v). 'Proglašena trodnevna žalost u Srbiji, od petka do nedelje', N1, 3. maj. Dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/ministarstvo-prosvete-predlozilo-da-se-proglasi-trodnevna-zalost/> (Pristup: 15 Septembar 2023).

N1 (2023g). 'Pucnjava kod Mladenovca: Osam mrtvih, više ranjenih, MUP – teroristički akt', N1, 4. maj. Dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/pucnjava-kod-mladenovca-ima-ranjenih/> (Pristup: 15 Septembar 2023).

Newman, K. et al. (2004). *Rampage: The Social Roots of School Shootings*. New York: Basic Books.

Nikolić, M. (2023). 'I tabloid da pozavidi na informacijama: Odakle Vučiću podaci o dečaku i porodici', N1, 4. maj. Dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/i-tabloid-da-pozavidi-na-informacijama-odakle-vucicu-podaci-o-decaku-i-porodici/> (Pristup: 15 Septembar 2023).

O'Toole, M. J., i Fondacaro, M. R. (2017). 'When school-shooting media fuels a retributive public: An examination of psychological mediators'. *Youth violence and juvenile justice*, 15(2), pp. 154-171.

Rivara, F. P., i Kellermann, A. L. (2007). 'Reducing the Misuse of Firearms'. In *Handbook of Injury and Violence Prevention*. Boston, MA: Springer US, pp. 311-331.

Rocque, M. (2012) 'Exploring school rampage shootings: Research, theory, and policy'. *The Social Science Journal*, 49(3), pp. 304-313.

RTS (2023) 'Predaja nelegalnog oružja MUP-u bez posledica od 8. maja do 8. juna', N1, 5. maj. Dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/predaja-nelegalnog-oruzja-mup-u-bez-posledica-od-8-maja-do-8-juna/> (Pristup: 15 Septembar 2023).

Small Arms Survey (2017). *Civilian Firearms Holdings 2017*. Small Arms Survey. Dostupno na: http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/Weapons_and_Markets/Tools/Firearms_holdings/SAS-BP-Civilianheld-firearms-annexe.pdf (Pristup: 15 Septembar 2023).

Spasić, D. i Radovanović, I. (2019). 'Kontekst zaštite od nasilja u porodici i zloupotrebe oružja: zakonodavni okvir i Rezolucija 1325 u Srbiji'. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 58(83), pp. 145-162.

Stanarević, S (2021). 'Uvodna razmatranja'. U Stanarević, S. i Rokvić, V. (eds.) *Obrazovanje za bezbednost u sistemu osnovnog i srednjeg obrazovanja*. Beograd: Godišnjak Fakulteta Bezbednosti

Stojanović, F. i Šekarić, N. (2019). 'Uloga policije u suzbijanju problema lakog i malokalibarskog oružja u Republici Srbiji i na Zapadnom Balkanu'. *Kultura polisa*, XVI (38), pp. 615-634.

Trump, K. S. (2000). *Classroom killers? Hallway hostages? How schools can prevent and manage school crises*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

United Nation Development Programme. (1994). *Human Development Report*. UNDP.

UNOCHA. (2009). *Human security in theory and practice*. New York: UNOCHA, Human Security Unit.

Haravuori, H., Suomalainen, L., Berg, N., Kiviruuu, O., & Marttunen, M. (2011). 'Effects of media exposure on adolescents traumatized in a school shooting'. *Journal of traumatic stress*, 24(1), pp. 70-77.